

Згідно з програмою одним із напрямів курсу українознавства є інтегрований підхід до вивчення українознавчого матеріалу і формування комунікативної компетенції студентів-істориків, оволодіння культурою інших народів через вивчення всесвітньої історії і перенесення своїх знань на матеріал народознавства під час порівняння культури українців з культурою будь-якої іншої нації світу [4, с. 54].

Враховуючи три рівня презентації етнічної культури: глобальний, національний та регіональний, слід зазначити, що презентація регіонального рівня етнічної культури пов'язана з вивченням курсу *історичного краєзнавства*. Основним завданням історичного краєзнавства є вивчення історії та культури рідного краю на тлі загального перебігу подій в Україні. В результаті вивчення даної дисципліни актуалізується функція людини в державі в контексті реалізації її творчих, господарських можливостей як українського громадянина. В свою чергу, активна громадянська позиція є необхідною складовою полікультурності особистості майбутнього учителя історії.

Таким чином, спеціальні історичні дисципліни, а саме історія, етнографія, краєзнавство мають великий потенціал з формування полікультурної компетентності, адже вони складають основу формування національної та полікультурної картин світу у майбутнього учителя історії.

Формувати у майбутніх учителів історії полікультурну грамотність можна через упровадження в навчальний процес спеціалізованих курсів. Так, наприклад, на історичному факультеті Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка в цьому році розроблено курс «Історія тероризму».

Висновки. Отже, проведений аналіз дав можливість визначити у соціологічних, історичних, культурологічних, етнографічних знаннях спільні елементи, які можуть використовуватися як базова основа інтегрованого спецкурсу з метою формування полікультурної компетентності майбутнього учителя історії та розширення й поглиблення знання як такого, що виникає на стику наук.

Література

1. Культурология: учебное пособие. – М.: Изд-во «Экзамен», 2005. – 384 с.
2. Кузьменко В.В. Формування полікультурної компетентності вчителів загально-освітньої школи: навчальний посібник / В.В. Кузьменко, Л.А. Гончаренко. – Херсон: РПО, 2006. – 92 с.
3. Скворцова С.О. Професійна компетентність вчителя : модель формування / С.О. Скворцова // Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя : проблеми теорії і практики : збірник наук. праць / ред. кол. : Н.В. Гузій (відп. ред.). – Вип. 14(24). – К. : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. – С. 59-67.
4. Скрябіна Т. Підготовка майбутнього учителя історії до викладання українознавства в школі/ Тетяна Скрябіна // Рідна школа. – 2008. -№11. – С. 53-55.
5. Танчин І.З. Соціологія : навч. посібник / І.З.Танчин. - 3-є вид., переробл. і доп. – К.: Знання, 2008.- 351с.
6. Шпенглер О. Закат Європи : В 2-х т. / О. Шпенглер. – Минск: Попурри, 1998. – Т.1. Образ и действительность. – 674 с.

УДК 373.5.016:17

Коцаренко І.К.

учитель Рай-Олександрівської ЗОШ І-ІІІ ст.,
Слов'янського району Донецької обл.

ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ ЗАСОБАМИ ДИДАКТИЧНОЇ ГРИ НА УРОКАХ ЕТИКИ

Стаття присвячена проблемі формування пізнавальної активності засобами дидактичної гри у ході навчання етики. Зазначено, що гра є природною потребою дітей, вона сприяє розвитку пізнавального інтересу, що є важливою умовою формування активності учня у навчально-пізнавальному процесі. У статті класифіковано дидактичні ігри на імітаційні та не імітаційні. Наведено приклади кожного з двох типів ігор.

Ключові слова: навчання етики, дидактична гра, пізнавальна активність.

Коцаренко І.К. Формирование познавательной активности учащихся средствами дидактических игр на уроках этики.

Данная статья посвящена проблеме формирования познавательной активности учащихся средствами дидактических игр в процессе изучения этики. Отмечено, что игра является естественной потребностью детей, она способствует развитию познавательного интереса, который обеспечивает формирование активности учащихся в учебно-познавательном процессе. В статье рассмотрена классификация дидактических игр на имитационные и неимитационные, представлены примеры каждого из двух типов игр.

Ключевые слова: изучение этики, дидактическая игра, познавательная активность.

Kotsarenko I.K. Forming of pupils' cognitive activity with the help of educational games at the Ethics lessons.

This article is devoted to the problem of forming of pupils' cognitive activity with the help of educational games at the Ethics lessons. It is noted that game is a natural children's need, it promotes the development of pupils' cognitive interest, which guarantees the activity in the learning process. In the article the classification of games into imitative and unimitative is considered, the examples of each type are presented.

Key words: study of the Ethics, the educational game, cognitive activity.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасне суспільство не може повноцінно існувати в умовах постійного соціального та науково-технічного розвитку без активності особистості. Завданням сучасної загальноосвітньої школи є виховання активної особистості. Тому проблема формування пізнавальної активності вимагає пошуку нових шляхів її вирішення, нових форм організації навчально-пізнавальної діяльності. На відміну від інших навчальних курсів, курс «Етика» спрямований на формування моральних цінностей і орієнтирів, культури поведінки. Логіка навчального матеріалу має таку структуру, де зберігається наступність і послідовність вивчення тем з урахуванням міжпредметних зв'язків (українська та зарубіжна література, образотворче мистецтво, історія, природознавство, естетика), дотриманням наступності між початковою школою, основною та старшою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проблемі пізнавальної активності особистості присвячені дослідження І. Божович, В. Лозової, Г. Щукіної, та ін.. Окремі проблеми використання дидактичних ігор у процесі навчання у загальноосвітніх навчальних закладах відображені у працях К. Баханова, Б. Ельконіна, П. Каптерева, І. Лернера, П. Підкасистого та ін.. Питання використання гри на уроках етики висвітлюють О. Барнінець, О. Журба, О. Пометун та ін..

Однак, питання щодо використання ігор на уроках етики є недостатньо розробленим у педагогічній та методичній літературі. **Метою** статті є окреслити основні напрямки формування пізнавальної активності учнів засобами гри у процесі навчання етики

Виклад основного матеріалу. Етика як шкільний предмет передбачає певні особливості організації навчально-виховного процесу. На уроках етики вчитель якнайширше може використовувати різні методи навчання, серед яких головного значення набувають ігрові методи. Ю. Бабанський наголошує на тому, що гра є методом стимулювання в учнів інтересу до процесу навчання [1, с.353]. Інтерес виступає стимулом активності учнів, заохочує їх до виконання пізнавальних дій. Важливим напрямом підвищення якості навчання є розвиток у дітей пізнавальних інтересів. Збудження пізнавального інтересу за допомогою гри є закономірним процесом, оскільки людині за своєю природою подобається грати.

Гра стимулює в учнів пізнавальний інтерес – інтерес до глибокого усвідомленого пізнання. Вона може виступати як зовнішнім стимулом процесу засвоєння знань, так і засобом активізації навчально-пізнавальної діяльності [2, с. 29]. Якщо пізнавальний інтерес школяра має достатньо стійкий характер, в нього виховується потреба в пізнанні, яка виявляється в інтересі до самостійного придбання знань, до використання раціональних прийомів вирішення пізнавальних завдань. Стійкий пізнавальний інтерес допомагає учню долати ті труднощі, з якими він зустрічається в процесі пізнання нового, розвиває ініціативу, творчість, пізнавальну активність [6, с.130].

Дидактична гра – це творча форма навчання, виховання і розвитку студентів, школярів і дошкільників [9, с. 31]. За допомогою гри, навчальні завдання презентуються опосередковано, що допомагає учням подолати пізнавальні труднощі, виявляючи певний рівень самостійності та творчості [6, с.75-76]. Дидактична гра є ефективною мотивацією учіння.

Сутність дидактичних ігор полягає у вирішенні пізнавальних завдань, поставлених в цікавій формі. Саме вирішення пізнавальної задачі пов'язано з розумовою напругою, з подоланням труднощів, що привчає дитину до розумової праці. Одночасно розвивається логічне мислення дітей. Засвоюючи або уточнюючи в дидактичній грі той або інший програмний матеріал, діти вчать спостерігати, порівнювати, класифікувати предмети по тих або інших ознаках; вчать застосовувати чітку і точну термінологію, описувати предмет, називати його дії і якості; проявляють кмітливість, винахідливість [4]. Дидактична гра – гра, спрямована на формування у дитини потреби в знаннях, активного інтересу до того, що може стати їх новим джерелом удосконалення пізнавальних умінь і навичок [3]. Дидактична гра складається з таких компонентів: ігровий задум, ігрові дії, пізнавальний зміст або дидактичні завдання, обладнання (наочності), результати гри.

За методикою проведення дидактичні ігри логічно поділити на чотири етапи, які визначають її послідовність:

- ✓ підготовчий – учитель представляє тему, знайомить з основними завданнями, дає загальну характеристику грі;
- ✓ введення до ігри – учитель викладає сценарій гри, зупиняючись на ігрових правилах, ролях, ігрових діях, правилах підрахунку балів, приблизному типі рішень у ході гри.
- ✓ власне ігровий – учитель організовує проведення самої гри, в ході гри фіксує наслідки ігрових дій, слідкує за підрахунком балів, характером рішень, що приймаються;
- ✓ підсумковий – учитель разом з учнями проводить аналіз гри. Особлива увага приділяється співставленню імітації з відповідною галуззю реального світу, встановленню зв'язку змісту гри зі змістом навчального курсу. [5, с. 95].

За відсутності універсальної класифікації дидактична гра не має чітко визначеного місця в системі методів навчання. Дослідники класифікують ігри за навчальним змістом, пізнавальною діяльністю дітей,

ігровими діями і правилами організації та взаємовідносинами дітей, за роллю вчителя. Одна із відомих класифікацій дидактичних ігор, запропоновано О.Сорокіною, за якою виокремлюють:

- 1) ігри-подорожі – відображають реальні факти і події через незвичайне: просте – через загадкове, складне – через переборне, необхідне – через цікаве;
- 2) ігри-доручення – ігрове завдання та ігрові дії в них ґрунтуються на пропозиції що-небудь зробити;
- 3) ігри-припущення – їх ігрове завдання виражене в назвах: «Що було б ...?», «Щоб я зробив, як би ...?» та інші. Вони спонукають дітей до осмислення наступної дії, що потребує вміння зіставляти знання з обставинами або запропонованими умовами, встановлювати причинні зв'язки, активної роботи уяви;
- 4) ігри-загадки – розвивають здатність до аналізу, узагальнення, формують уміння розмірковувати, робити висновки;
- 5) ігри-бесіди – основою їх є спілкування вихователя з дітьми, дітей між собою, яке постає як ігрове навчання та ігрова діяльність. Цінність таких ігор полягає в активізації емоційно-розумових процесів [7, с. 67].

Відповідно до характеру ігрових дій В.Аванесова поділяє дидактичні ігри на:

- 1) ігри-доручення – ґрунтуються на інтересі дітей до виконання дій;
- 2) ігри з відгадуванням загадок – вибудовуються вони на з'ясуванні невідомого;
- 3) сюжетно-рольові дидактичні ігри – ігрові дії, передбаченні у них, полягають у відображенні різних життєвих ситуацій, у виконанні ролей;
- 4) ігри у фанти або в заборонений «штрафний» предмет – вони пов'язані з цікавими для дітей ігровими моментами [7, с. 72].

З метою виявлення ефективності дидактичних ігор у формуванні пізнавальної активності на уроках етики, було здійснено аналіз ігор, що містяться в науково-методичній літературі. Було визначено, що усі ігри в їх величезній різноманітності можна поділити на два типи:

- ті, основу яких складає сюжетно-рольовий компонент;
- ті, в яких змагальна та умовна ознаки переважають над іншими.

Це дає підстави взяти за визначальний елемент гри наявність або відсутність імітації, тобто ігри можуть бути імітаційними та неімітаційними. Неімітаційні ігри не забирають багато часу і сили на підготовку, не вимагають вивчення додаткової літератури, залучають весь клас, є мобільними і нетривалими. Їх можна використовувати у ході проведення уроків будь-яких типів та на різних рівнях пізнавальної діяльності учнів: репродуктивному, конструктивному, творчому [2, с. 37]. У неімітаційних іграх важливим стимулом є елемент змагання, в якому збільшується активність дитини, воля до перемоги. Неімітаційні ігри вимагають особливої обережності. Необхідно передбачити ситуації, пов'язані з психологічними особливостями учнів, складні непосильні завдання можуть налякати дітей. Необхідно дотримуватися принципу від простого до складного. Проте коли учневі вдасться виконати завдання, подолавши перші труднощі, він, відчувши радість, буде готовий перейти до складнішої гри. Серед неімітаційних ігор, які у процесі викладання етики вчитель може використовувати, слід відзначити:

- ✓ «Три речення», в якій учні мають дати відповіді на питання чи переказати зміст трьох реченнями;
- ✓ «Бліцопитування»;
- ✓ «Дерево пізнання», учні у ході знайомства з новим матеріалом мають скласти кілька питань до нього;
- ✓ графічні ігри – кросворди, чайнворди, кросворди-анограми, букваринти, шаради, ребуси тощо [2, с. 37].

Імітаційні ігри сприяють активізації розумової діяльності: пошук шляхів вирішення поставленої проблеми, стимулювання до імпровізації, відстоювання власної позиції, сприяють пошуку додаткових джерел інформації, їх систематизації [2, с. 47].

Імітаціями називають процедури з виконанням певних простих дій, які відтворюють імітують будь-які явища навколишньої дійсності. Учасники імітації реагують на конкретну ситуацію, чітко виконуючи інструкцію. Дуже важливою процедурою імітації є обговорення отриманих результатів діяльності та усвідомлення учнями причинно-наслідкових зв'язків, які можна простежити, аналізуючи результати імітації у різних її учасників. На уроках етики доцільним є використання таких імітаційних ігор: спрощене судове слухання, громадське слухання, драматизація тощо [8, с. 43].

Відомі дослідники викладання суспільнознавчих дисциплін О. Пометун та І. Пирожченко пропонують використовувати симуляції у ході вивчення етики. Симуляції – це створені вчителем ситуації, під час яких учні копіюють у спрощеному вигляді процедури пов'язані з діяльністю суспільних інститутів, які існують у справжньому економічному, політичному культурному житті. Це своєрідні рольові ігри з використанням чітко визначених і відомих ролей та кроків, які повинні здійснити виконавці: судові, парламентські, збори, засідання комісій, дебати тощо [8, с. 44].

Такі методи діяльності сприяють формуванню у школяра позитивного ставлення до навчання, розвивають уміння пристосовуватися до роботи в групі (колективі) і забезпечує високу активність кожного учня і колективу в цілому.

Висновки. Узагальнюючи все вищесказане, можна стверджувати, що використання ігор у процесі навчання етики є важливою умовою формування пізнавальної активності учнів. З-поміж значної кількості класифікацій дидактичних ігор доцільним є їх розподіл на імітаційні та не імітаційні. Обидва типи є стимулом навчання, сприяють розвитку пізнавального інтересу, що має першочергове значення для виховання активної особистості учня.

На нашу думку, перспективним може бути дослідження проблеми формування суспільної активності учнів засобами гри на уроках етики.

Література

1. Бабанский Ю. Педагогика / под ред. Ю.К. Бабанского. – М. : Просвещение, 1983. – 608 с.
2. Барнінець О. Використання ігор на уроках історії / О.В. Барнінець. – Харків : Вид. група «Основа», 2011. – 141с.
3. Бондаренко А. К. Дидактические игры в детском саду / А.К. Бондаренко. – М., 1991.
4. Игры и упражнения в обучении шестилеток : пособие для учителя / под ред. Н.В. Седж – Минск. : Нар. асвета, 1985. – 136 с.
5. Кларин М.В. Инновации в мировой педагогике: Обучение на основе исследования игр, дискуссий (анализа зарубежного опыта) / М.В. Кларин – Рига : Пед. центр "Эксперимент", 1995. – 176 с.
6. Лозова В.І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів / Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. – 2-е вид., доп. – Харків : «ОВС», 2000. — 164 с.
7. Пехота О.М. Освітні технології : навч. посібник / О.М. Пехота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін.. – К. : А.С.К., 2002. – 255с.
8. Пометун О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. Посібник / О.І. Пометун, Л.В. Пироженко. – К. : Видавництво А.С.К., 2004. – 192с.
9. Щербань П.М. Навчально-педагогічні ігри у вищих навчальних закладах: Навч. посібник для студентів вищ. навч. закл. / П.М. Щербань. – К.: Вища школа, 2004 – 206 с.

УДК 372.832:33

Яковенко Г.Г.
Харківський національний
педагогічний університет
імені Г.С.Сковороди

НАСТУПНІСТЬ У ФОРМУВАННІ ЕКОНОМІЧНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ПРИ ВИКЛАДАННІ СУСПІЛЬСТВОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН У ШКОЛІ ТА ВНЗ

У статті розглянуті прийоми вивчення та продуктивного засвоєння економічних питань.

Ключові слова: економічна свідомість, економічні компетенції, економічні категорії та закони, метод освоєння економічних ролей.

Яковенко Г.Г. Преемственность в формировании экономических компетенций при изучении обществоведческих дисциплин в школе и ВУЗе.

Рассмотрены приемы изучения и продуктивного усвоения экономических вопросов.

Ключевые слова: экономическое сознание, экономические компетенции, экономические категории и законы, метод освоения экономических ролей.

Yakovenko G. The continuity of economic competences forming during the teaching of social science at school and institutions of higher education.

The methods of study and productive learning of economic questions are considered in the article «The continuity of economic competences forming during the teaching of social science at school and institutions of higher education».

Key words: economic consciousness, economic competences, economic categories and laws, method of economic roles mastering.

Постановка проблеми. Важливу роль у соціальному самовизначенні особистості посідають економічні знання, які мають самостійне і суттєве значення, виступають засобом розвитку економічного мислення, економічної культури, основою економічного виховання. Вони мають вагоме значення в майбутньому школярів у різних сферах життєдіяльності, у буденному житті.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема формування економічних вмінь і навичок посідає провідне місце в системі ключових компетенцій. Сучасні українські науковці І.Ф. Прокопенко та Н.А.Побірченко систематизували прийоми вивчення економічної теорії та висвітлили основні шляхи підготовки учнівської молоді до ринкової економіки[8, 9].